

Streszczenie rozprawy doktorskiej
Wpływ zamachów terrorystycznych na popyt turystyczny oraz wybrane zachowania turystyczne - przykład Egiptu, Maroka i Tunezji

Przedmiotem rozprawy jest wpływ zamachów terrorystycznych na popyt turystyczny Egiptu, Maroka i Tunezji oraz wybrane zachowania europejskich turystów (Polaków oraz Brytyjczyków) podróżujących do tych destynacji. Postawione zostały trzy główne cele badawcze:

1. określenie zmian w popycie turystycznym oraz wpływach z turystyki do budżetu Egiptu, Maroka i Tunezji w następstwie zamachów terrorystycznych w latach 1999-2019
2. zidentyfikowanie wpływu ataków terrorystycznych na wybrane zachowania turystyczne
3. opracowanie wskaźnika percepcji poziomu zagrożenia terrorystycznego w Egipcie, Maroku i Tunezji.

Drugi cel główny z powyższej listy, dotyczący zachowania turystów wymaga doprecyzowania: 1) określenie wpływu zamachów terrorystycznych na decyzje dotyczące podjęcia podróży do Egiptu, Maroka i Tunezji (w ciągu 12 miesięcy od wystąpienia incydentu); 2) rozpoznanie chęci zakupu wycieczek fakultatywnych w Egipcie, Maroku i Tunezji w stosunku do percepcji zagrożenia terroryzmem.

Praca posiada charakter metodyczny, jak i poznawczy. Cele poznawcze związane są z określeniem zmian w popycie turystycznym, rozpoznanie wpływu aktów terroryzmu na decyzje dotyczące podejmowania podróży do danej destynacji oraz zakupu wycieczek fakultatywnych (dodatkowych podróży) w jej obrębie. Celem metodycznym jest próba adaptacji jednej z metod statystycznych związanej z miarą położenia rozkładu, tj. średniej arytmetycznej do oszacowania poziomu zagrożenia terrorystycznego w percepcji turystów.

W ujęciu praktycznym – uzyskane wyniki mogą być pomocne dla jednostek zajmujących się marketingiem turystycznym, zarówno oficjalnych przedstawicielstw, jak i touroperatorów mających w ofercie wyjazdy do badanych państw. Mogą być podpowiedzią, jak skonstruować wizerunek marketingowy, tak aby turysta był przekonany nie tylko o atrakcyjności tych destynacji, ale i o bezpieczeństwie. Organizacje zarządzające destynacjami (DMO, ang. Destination Management Organisations) mogą wykorzystać wnioski wynikające z niniejszej pracy w celu ulepszenia wizerunku destynacji.

Zakres czasowy pracy objął dane wtórne z lat 1999-2019. Należy podkreślić, że przeprowadzone badania nie uwzględniają lat 2020-2022 z powodu ogólnoświatowej pandemii Covid-19. W następstwie tego czynnika nastąpiła całkowita reorientacja w schematach podróżowania. Przeważały wówczas głównie podróże krajowe, wiele osób powstrzymywało się od wyjazdów, a turyści, którzy decydowali się na wyjazd zagraniczny byli zmuszeni wybierać miejsce docelowe, którego granice były otwarte. Autorka wyszła z założenia, że zniekształciłyby to wyniki badań.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów. W rozprawie wykorzystano zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe. Była to między innymi analiza danych statystycznych Światowej Organizacji Turystyki i Banku Światowego dotyczących liczby przyjazdów turystów do badanych destynacji oraz wpływów z turystyki do budżetu państw w celu identyfikacji zmian w ruchu turystycznym i w dochodach z turystyki. Analizie poddano także treści portali informacyjnych oraz danych opisowych Globalnej Bazy Terroryzmu dotyczących poszczególnych incydentów terrorystycznych, w celu zidentyfikowania wpływu konkretnych aktów terroryzmu na popyt turystyczny poprzez analizę przypadków.

Przeprowadzono także badania ankietowe metodą sondażu diagnostycznego CAWI wśród obywateli Polski i Wielkiej Brytanii na panelu badawczym agencji ABR Sesta. Ankiety zostały udostępnione w maju i czerwcu 2023 r. Łącznie zebrano 802 odpowiedzi, które dostarczyły informacji o poziomie zagrożenia terrorystycznego w Egipcie, Maroku i Tunezji w percepcji turystów oraz chęci turystów do podejmowania podróży do i w obrębie tych krajów. Percepcję poziomu zagrożenia terroryzmem obliczono za pomocą średniej arytmetycznej wraz z odchyleniem standardowym.

Przeprowadzono także częściowo ustrukturyzowane, indywidualne wywiady pogłębione z przedstawicielami krajowych urzędów turystycznych Egiptu, Maroka i Tunezji oraz biur podróży. Wywiady miały charakter badań pilotażowych. Uzupełnieniem wywiadów była obserwacja czynna. Wyniki badań zostały przedstawione w postaci analizy opisowej.

W świetle uzyskanych wyników stwierdzono, że zamachy terrorystyczne bardzo negatywnie wpłynęły na popyt turystyczny w Egipcie i Tunezji. Na skutek zamachów nastąpił tam znaczny spadek liczby przyjazdów turystów oraz wpływów z turystyki do PKB tych krajów. Z kolei w Maroku zaobserwowano obniżenie krzywej przyrostu przyjazdów turystycznych oraz spadek przychodów z turystyki. Branża turystyczna (przewoźnicy lotniczy, hotelarze) zmuszona była znacznie obniżyć ceny aby przyciągnąć turystów pomimo zagrożenia. W Egipcie przychody z sektora turystycznego malały wyłącznie w latach, w których nastąpiło załamanie ruchu turystycznego. W przypadku Maroka oraz Tunezji

dochody z turystyki zmniejszały się nie tylko w latach, w których nastąpiła regresja liczby przyjazdów. Związane było to m.in. z kryzysem finansowym. Obniżano także ceny usług turystycznych po atakach terrorystycznych aby przyciągnąć większą ilość turystów pomimo złej opinii o destynacji. Taka redukcja skutkuje jednak mniejszymi wpływami z turystyki do budżetu kraju i negatywnie wpływa na całą gospodarkę.

Rozmiar skutków terroryzmu dla branży turystycznej zależy od wielu czynników, m. in. od skali zamachów, liczby ofiar i rannych, celów ataków, nagłośnień medialnych, czy decyzji podejmowanych przez władze danego kraju. Zaobserwowano, że turystyka zorganizowana jest dużo bardziej podatna na zdarzenia terrorystyczne niż turystyka indywidualna. W Egipcie i Tunezji, gdzie dominuje masowa turystyka zorganizowana, negatywne efekty miały miejsce na bardzo dużą skalę, co związane było z wycofaniem Tunezji z ofert wielu touroperatorów (m.in. w Polsce i Wielkiej Brytanii) oraz zawieszeniem lotów z Rosji do Egiptu. Spowodowało to utratę ważnych rynków źródłowych. W następstwie zamachów terrorystycznych w Tunezji od 2015 r. Europejczycy przestali być wiodącymi odbiorcami lokalnych usług turystycznych na rzecz mieszkańców Afryki. Zmiana ta miała negatywny wpływ na przychody z turystyki w tym kraju.

Analiza dotycząca zmian w ruchu turystycznym według celu podróży w Egipcie wykazała, że zamachy terrorystyczne silniej oddziałują na turystów podróżujących w celach służbowych, niż na tych, którzy podróżują w celach rekreacyjnych.

Z kolei wyniki badań ankietowych wykazały, że turyści zarówno z Polski, jak i Wielkiej Brytanii nie podjęliby podróży do Egiptu, Maroka i Tunezji w sytuacji wystąpienia zamachu terrorystycznego (w ciągu 12 miesięcy od zdarzenia). Jednocześnie, osoby z większym doświadczeniem turystycznym za granicą wyrażały większą chęć wyjazdu do tych państw. Odpowiedzi respondentów wykazały także, że postrzegany przez nich poziom zagrożenia terroryzmem w tych krajach powoduje, że nie skorzystaliby z możliwości zakupu wycieczek fakultatywnych. Z perspektywy ekonomii trzech analizowanych destynacji, niekorzystanie z wycieczek fakultatywnych czy też nie zostawianie dodatkowych środków poza hotelem oznacza potencjalną stratę finansową.

Wyniki badań ankietowych wykazały także, że potencjalni turyści oceniają poziom zagrożenia terrorystycznego w Maroku, jako zbliżony do Egiptu oraz Tunezji, chociaż natężenie incydentów terrorystycznych w Maroku jest niewielkie, co potwierdza tzw. *efekt spillover*.

Wskaźnik zagrożenia terrorystycznego w percepcji turystów z Polski uplasował Egipt na pierwszym miejscu (5,341), następnie Maroko (5,047) i Tunezję (4,766) w kolejności od

największego zagrożenia – do najmniejszego. W przypadku Brytyjczyków kolejność była nieco inna – na pierwszym miejscu Egipt (5,335), dalej Tunezja (4,825), a na końcu Maroko (4,538). Badania potwierdziły, że różne kultury inaczej postrzegają ryzyko/zagrożenie oraz, że turyści podejmują decyzje na podstawie percepcji, a nie w oparciu o rzeczywiste fakty.

Obywatele Wielkiej Brytanii krytyczniej ocenili zagrożenie terroryzmem w Tunezji niż Polacy, co mogło być związane z tym, że wielu Brytyjczyków było ofiarami wysoce medialnych zamachów terrorystycznych na terenie Tunezji. Zatem, jeśli ofiarami zamachów jest pewna narodowość, istnieje wyższa szansa, że dana narodowość będzie wyrażać wyższe poczucie zagrożenia wobec kraju, w którym atak nastąpił.

Słowa kluczowe: turystyka, terroryzm, zamachy terrorystyczne, popyt turystyczny, przychody z turystyki, zachowania turystyczne, decyzje turystyczne, percepcja zagrożenia terrorystycznego